

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»**

м. Харків, 25 жовтня 2024 р.

**Харків
2024**

УДК 316.05

Л 93

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 8 від 25.10.2024 р.)

Головні редактори:

Панченко С. В., доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, в. о. ректора Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абашик В. О., д-р філос. наук, професор

Вельш Вольфганг, габілітований доктор філософії, професор

Каграманян А. О., канд. техн. наук, доцент

Коростельов Є. М., канд. техн. наук, доцент

Лях В. В., д-р філос. наук, професор

Новіков Б. В., д-р філос. наук, професор

Панченко В. В., канд. техн. наук, доцент

Соломніков І. В., канд. екон. наук, доцент

Толстов І. В., канд. філос. наук, доцент

Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали XII Міжнар. наук.- практ. конф. 25 жовтня 2024 р. / відп. за випуск І. В. Толстов. — Харків: УкрДУЗТ, 2024. — 217 с.

УДК 316.05

розширення доступу громадян до інформації про діяльність органів влади, можливість отримання адміністративних послуг онлайн, а також активна участь громадян у державних процесах. Важливим є забезпечення безперервного та оперативного обміну інформацією між державними установами для ефективного функціонування системи.

Список використаних джерел

1. UN (2016). UN global e-government survey 2016: E-government in support of sustainable development. *E-government survey*. Vol. 321. P. 242. URL: <http://workspace/unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN96407.pdf> (accessed 20 December 2019).

2. Бучковська О. Ю., Веремчук О. В. Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1600> (дата звернення: 06.11.2024).

3. Єдиний державний реєстр декларацій. URL: <https://public.nazk.gov.ua>.

КАУФХОЛЬД МАРТИН

*габілітований доктор філософії, професор,
завідувач кафедри середньовічної історії,
Аугсбургський університет
м. Аугсбург, ФРН*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Які цінності можуть чи мають бути обов'язковими для людей у Європі ХХІ століття, на це не можна відповісти в історичному дослідженні. Орієнтири для життя індивіда та суспільства можуть бути досягнуті лише шляхом критичного обговорення викликів сьогодення. Традиція європейських цінностей, на початку якої стоять як головні герої класичних Афін, так і Мойсей, який отримав на горі Синай скрижалі з Десятьма Заповідями, щоб потім розчинитися в холодному світлі історичної критики, виникла завдяки свідомому збереженню пам'ятної, зразкової поведінки. Але пам'ять завжди мала проявляти себе в сьогоденні. А на живих етапах історії минуле завжди читалося з перспективи сьогодення [1].

Формування традицій – це живий процес. На великі запитання зазвичай є різні відповіді. Це не розвиток Нового часу, а дуже давній досвід, який був для Арістотеля само собою зрозумілим. Європейська історія знала часи, коли королі,

папи чи князі претендували на формулювання настанов про своє право, на яке мало бути орієнтоване життя їхніх підданих. При цьому вони не могли обійтися без співпраці збоку своїх підданих. Лише непорозуміння Нового часу зробило з цього такі відносини підданих, у яких король чи папа могли вирішувати їхнє життя без зворотного запевнення відповідних сил. Тим не менш, Середньовіччя і ранній Новий час породили ієрархічні порядки, які чужі нам сьогодні. Демократична, парламентська правова держава – це не надзвичайне рішення, а політичний порядок, що виник у результаті тривалого історичного процесу, за якого він довів, що є конституційною формою, у якій найкраще можна захистити цінності, що закарбували європейську культуру.

Зв'язок між життєвими цінностями і конституцією тісно пов'язаний з установками Сократа, далі Вільяма Оккама та американської Декларації про незалежність, ґрунтованої на основі європейської традиції, і аж до наших днів. У демократичному процесі без обговорення, у тому числі і суперечки про цінності, на які має бути орієнтоване життя суспільства, не обійтися. Насправді ця суперечка не є новим досвідом. Історичне дослідження показало, наскільки жвавою і тривалою була дискусія про ціннісні уявлення в усі часи європейської історії. І вона показала, наскільки принциповими іноді були позиції в цій суперечці, які, на думку сьгоднішніх авторів, буцімто зумовлені розвитком епохи Нового часу.

Нарікання на відмінності в уявленнях про соціальні цінності з точки зору католицької (ієрархічної) ідеї єдності має давню і досить поважну традицію, яка веде корінням до часів Карла Великого. Відокремлення природного права від божественного порядку творіння було підготовлено ще Вільямом Оккамом у XIV столітті і чітко констатовано Християном Томазіусом на початку XVIII століття, але не означало, що ці уявлення поділяли всі люди свого часу. Завжди існували конкуруючі системи цінностей. Крім того, очікування того, що люди дійсно дотримувалися цих рекомендацій, є скоріше розвитком подій Нового часу. У світі цінностей Середньовіччя переважали «італійські умови». Існували чіткі правила, але вони суперечили одне одному. Були специфікації з абсолютними вимогами, проте вони були взаємовиключними. Вони змогли це зробити, тому що існували поруч одне з одним.

Було лише кілька церковних інтелектуалів, таких як архієпископ Агобард Ліонський, які прагнули до уніфікації цих уявлень про порядок. Вони не перемогли. До змін призвела лише серйозність Нового часу, удосконалення комунікації та збільшене охоплення підданих. Повільно, часто дуже повільно, усе більше і більше людей включалося в соціальні, політичні та культурні порядки. Той факт, що універсальні цінності фактично поширюються на всіх людей *незважаючи на расу, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні чи інші*

переконання, національне чи соціальне походження, власність, народження чи інші обставини, як це передбачено Загальною декларацією прав людини 1948 року, є досить новим явищем. І хоча Елеонора Рузвельт брала участь у розробленні цієї декларації, Роза Паркс була заарештована в 1955 році, коли вона після довгого робочого дня відмовилася звільнити своє місце в автобусі в Монтгомері для білого пасажира¹. Протягом більшої частини нашої історії соціальні порядки цінностей не застосовували однаково до всіх людей.

Населення Землі тепер становить близько 7 мільярдів людей. Коли понад 200 років тому Імануель Кант побачив, як зростає світ, і говорив про те, що зло, яке спіткало людину в одній частині земної кулі, буде відчуватися у всіх інших місцях, він не мав уявлення про доступне людині сьогодні в режимі реального часу. Навіть для Канта було важливо забезпечити собі свободу дій у тлумаченні максим. Хоча максими встановлювалися індивідуально. Для людей XXI століття інтеграція у всесвітні події настільки різко зросла порівняно з часами Просвітництва, що сучасна система цінностей має перенести притчу про кільце Лессінга в цифровий світ. Не тільки сини отримали рівноцінні каблучки. Ми живемо в часи зведеної родини. Ситуації в родині стали дещо заплутанішими. Тут не тільки сини від першого шлюбу, а й доньки по праву претендують на свою частку. І вони діляться своїм досвідом в Інтернеті.

Історія європейських порядків цінностей – це не лише історія важливих текстів. Це перш за все розповідь про вплив текстів, наративів і норм. При цьому норми змінюються разом із тими, хто їх приймає. Існує різниця між етикою Арістотеля, яка претендує на справедливість для громадян поліса Афін і підданих набагато більшого середньовічного королівства. Цінності християнства залишалися незмінними у формулюванні впродовж довгої історії церкви, але в ранніх християнських громадах окремих навернених їх розуміли інакше, ніж у народній церкві пізньої Античності. Перехід від аристократичної церкви раннього Середньовіччя до церкви, яка також мобілізувала ремісників, купців і городян у ранньому Високому Середньовіччі, змінив характер християнства.

Перехід раціональних, історично сформованих уявлень Просвітництва від вузького кола вчених-універсалів до широких верств населення мав свої наслідки. Основний запас людських уявлень про цінності змінювався менше, ніж тлумачення в необхідній адаптації до обставин. Існували уявлення про цінності, які можна було передати лише обмежено як кодекс соціального про шарку, наприклад відмова від фізичної праці в античному вищому про шарку і в дворянстві Середньовіччя. Для городян і селян це обмеження не мало ніякої цінності. Але були уявлення про цінності, які набули нової динаміки через соціальний перехід, наприклад, від дворянства до світу ремісників і городян. Так було і з уявленнями про цінності в християнстві. Це також стосувалося ідеалу

свободи: від *Великої хартії вольностей* до *Декларації незалежності США*, великої промови Мартіна Лютера Кінга у Вашингтоні «*У мене є мрія*». Важливі цінності нашої історії зазнали цього соціального трансферу, і вони набули своєї більш далекосяжної сили лише завдяки успішному трансферу.

Уявлення про цінності і системи цінностей завжди знаходяться в цьому живому відношенні до реального світу. При цьому звернення до історії часто слугувало зразком для кращих часів. Не тільки римляни вихваляли звичаї своїх предків. Лемент про занепад моралі і занепад цінностей можна почути і в сьогоденні. Але історія навряд чи підтримує ці скарги. Бо лише в ретроспективі вона стає історією. До тих пір, поки цінності, про які йдеться, дійсно перевіряються, до тих пір Сократ стоїть на самоті перед своїми судьями, або до тих пір, поки громадянин відвертається з похиленою головою через те, що перед єврейською пекарнею, до якої він прямував, влаштувалися двоє чоловіків штурмового відділення СА, вона (історія) є сьогодення. Вона багатшарова, суперечлива, дуже рідко буває героїчною. Іноді ми повинні перевіряти свої дії у світлі історії. Баланс був би тверезим. Історичний погляд відрізняється від формування традиції тим, що він веде історію назад у відкритість сьогодення. Це відновлює ситуацію ухвалення рішень.

Традиція робить вибір. Вона вже вирішила. Вона стирає протиріччя і повсякденні невдачі і прославляє те, що відбувається. Це її завдання. У ретроспективі Вудсток – це концерт для цілого покоління. З цим не посперечаєшся. Але це формування традиції, яка завжди є прославленням, не слід протиставляти сьогоденню. Традиція дає орієнтацію, у ній не можна жити. Озираючись назад, можна сказати, що людина завжди мудріша. Сьогодення має свої власні закони. Найголовніше – це відкритість виходу. Сьогоднішня класика свого часу викликала образу. Це стосується як Томи Аквінського, так і Джиммі Гендрікса. Кожен, хто скаржитися на занепад цінностей з оглядом на історію, повинен зізнатися собі, що він (або вона) закликає до скандалів. Деякі священнослужителі, які сьогодні цитують тексти Франциска Ассізького в літургії як частину традиції, є наступниками священників, які били та прогнали з міста ранніх послідовників Франциска.

Сучасні комунікативні технології та розвиток транспорту релятивізували простір так, що це було можливим лише в історіях про чудеса чи казках протягом майже двох із половиною тисяч років європейської історії цінностей, що передували цьому прискоренню. Це зрушило координати для систем цінностей сьогодення. Адже ці порядки розвивалися в довгій європейській історії на реальному досвіді: у діалогах Сократа і Цицерона на форумах античних міст, у монастирях і простих селянських селах імперії Каролінгів, міських середовищах пізнього Середньовіччя і раннього Нового часу, перед розширюваними

горизонтами континенту, який готувався до встановлення всесвітньої гегемонії в драматичних потрясіннях і війнах Нового часу.

Ішлося та йдеться про людей, які діяли чи діють. Їм потрібна *свобода дій* у формуванні свого життя, для ухвалення важливих, а також повсякденних рішень. Прості умови комунікації минулого часто відкривали ці простори, тоді як примітивні умови життя часто обмежували їх. Покращена комунікація сьогодення звузила б сучасну свободу дій, якби ми не зробили правила більш гнучкими. З огляду на велику кількість конкуруючих моделей життя, ослаблення орієнтирів, з якими стикається окрема людина, є необхідним наслідком у цих умовах. Це не слабкість сучасності. Це необхідна реакція на історичний розвиток подій. На початку ХХ століття історичний розвиток поєднувався з соціальним і науковим пізнаннями (можливо, це сприяло поширенню цих пізнань) про те, що без глядача немає зображення. Це стосується як світу в цілому, так і найдрібніших елементарних частинок.

Сучасна філософія свідомості підтримує цю модель. Тому порядок світу (якщо він існує), як і його найдрібніші складові, завжди пов'язаний з тією людиною, для якої він актуальний у відповідній ситуації. Це означає, що світ і його порядок з точки зору глядача є відносною величиною. Особливо це стосується цінностей і їхнього порядку. Це закладено в їхній природі. Історія не стоїть на місці. Як історія в майбутньому змінить європейські системи цінностей – це те, про що історик не може робити професійних заяв. Але історичний погляд розглядає зміни не як проблему, а нормальний випадок. Завдяки цьому може доповнюватися образ сьогодення, який впізнавано змінюється.

Питання щодо сталості цінностей, які визначили життя нашого суспільства в останні десятиліття, також є реакцією на можливе зростання насильства в громадських просторах. Для більшості сучасників це насильство не є власним досвідом, але записи камер спостереження іноді показують тривожні кадри. Поліцейські в один голос повідомляють, що стикаються з підвищеною готовністю застосовувати насильство в повсякденному житті. Знижується повага готової до жорстокості клієнтури до поліції як представників держави. Коли в наших великих містах, а також інших великих містах Європи виникають райони, у яких цивільні закони втрачають свою силу, наше розуміння права ставиться під сумнів. Нам не подобається, коли правила чужих культур, які здаються нам незрозумілими, переважають у районах з високим рівнем іммігрантів. Особливо тривожними є зображення палаючих районів, у яких молоді бунтівники грабують магазини і підпалюють автомобілі. До деяких із цих районів поліція насилу наважується зайти. Давно прийнято вважати, що західні уявлення про цінності не відіграють ніякої ролі в цих районах.

Перехожий стикається з поведінкою іншого світу в суміші чужого і чужої мови. Нас хвилює, коли ми відчуваємо себе відчуженими у своїх містах. Мало що зможе змінити це відчуття. Але історія не лише пропонує інформацію, вона й передає ідентичність у певному сенсі. Колективні ідентичності завжди мають історичний вимір. Тож погляд на історію також може мати заспокійливу функцію. Цей погляд назад показав, що часи, коли чужинці жили поруч з власними звичаями та цінностями, були нормальним явищем у європейських містах протягом довгих століть Середньовіччя та раннього Нового часу. У цих містах, які стали важливими місцями культури в XI столітті, іноземці жили поруч за власними правами і традиціями.

Це далеко не завжди було мирне співіснування. Були неодноразові акти насильства, а також спалахи насильства проти духовенства або сусідів-євреїв. Громадяни одного з єпископських міст повставали проти духовенства (яке становило меншість у місті), підпалювали їхні будинки та спустошували майно, що траплялося неодноразово. Тоді не було правоохоронних органів, які б протидіяли цим атакам. Винних карали рідко. Зазвичай після того, як насильство вщухало, знаходився спосіб відшкодувати збитки. У цьому плані досвід Лондона влітку 2011 року проявився в середньовічних рисах. Перспектива нового Середньовіччя стане втіхою для небагатьох сучасників. Така перспектива також не дуже ймовірна. Особливо роль середньовічної церкви, яку вважають тривожною, навряд чи повториться.

Церква Середньовіччя, роль якої зазвичай переоцінена, задала європейські стандарти, що виникли в результаті зіткнення з тогочасними реаліями. Саме диференційовані відповіді на виклики епохи відкрили історію впливу на церкву Середньовіччя, частина з якої триває і донині. Сьогоднішня церква далека від тогочасності. Є й інші рамкові умови, які стоять на заваді порівнянню з Середньовіччям. Раннє Середньовіччя ми охарактеризували як епоху, горизонти якої звузилися після відмови від широких зв'язків Римської світової імперії, а моря навряд чи були судноплавними для європейців. Сьогоднішній повсякденний досвід йде в протилежному напрямку. Саме різноманітний досвід глобалізації прискорює нинішні зміни². Повітряний трафік, якого не було в Середні віки, уже давно створив глобальну мережу для нормального європейця. Історія не повторюється.

Тим не менш Середньовіччя дає певну орієнтацію. Відступ державного права на насильство проявляється не тільки щодо агресивно налаштованої молоді. Це також видно зі зміни військових сценаріїв у Європі. Небезпека внутрішньоєвропейської завойовницької війни між старими супротивниками поступилася місцем напруженому співіснуванню. Насильство між великими європейськими державами стало вкрай мало ймовірним. На питання про те, чи

будемо ми спостерігати зростання приватного насильства та приватних контр-ініціатив у наших суспільствах, можливо, поки що нема однозначної відповіді. Є різні розвитки подій, які свідчать щонайменше про вибірккову приватизацію збройного захисту. Не можна виключати, що цей процес триватиме далі.

Це може бути проблематичним розвитком подій. Однак можна також зазначити, що гарантія вільного від насильства простору в порядку правової держави – у поєднанні з засудженням насильства – є порівняно недавньою подією. Вона була реалізована лише на тому етапі європейської історії, який заплатив високу ціну за посилення державного насильства в рамках конфесійних і національних таборів. Просвітництво проклало шлях до толерантності. Однак це не завадило великим європейським війнам. Не виключено, що Європі доведеться заплатити ціну за ослаблення національних порядків. Зменшення ролі національних кордонів також знижує обов'язковість європейських систем цінностей. Їхній соціальний вплив посилювався за рахунок відмежування від сусідів.

Середньовіччя не було мирним або романтично прославленим часом, у якому вежі соборів давали орієнтацію благочестивим мандрівникам. Але, незважаючи на недостатність прав жінок і високу дитячу смертність, це була порівняно відкрита епоха, у якій співіснували конкуруючі вимоги і системи цінностей. Тому примітивний потік новин дав змогу деяким сучасникам помінятися ролями з місцем знаходження. Це стосувалося не всіх, але така зміна способу життя зі зміною місця знаходження перетворила подорож на пригоду. Світ був багатограним, і його барвистість була скоріше викликом, ніж небезпекою. Звичайно, були й інші голоси. Це були нетолерантні часи, але Просвітництво заклало тут фундамент, за який навряд чи може відступати майбутнє.

Ми не ризикуємо повернутися в Середньовіччя. Наші горизонти навряд чи звужуться. Для багатьох людей входження широкого світу в наше повсякденне життя є конкретним досвідом, який їх також хвилює. Але і тут історія показує з огляду на міграцію народів, що іноземців, які мігрували, тримала разом не стільки етнічна ідентичність, скільки спільні традиції та уявлення про цінності. Це були адаптивні уявлення про цінності, які мали більш тривалий ефект лише там, де вони поєднувалися з цінностями людей, в оточенні яких вони оселилися.

З цього досвіду ми можемо отримати сучасну відкритість після зменшення ролі національних кордонів, зведених століттями, і вони нарешті стали кордонами цінностей. Відкритість, яка усвідомлює свою історію постійної зміни щодо знання своєї історії, пам'ятає, що великі питання ставляться знову і знову протягом двох із половиною тисячоліть, а кожне покоління має дати свою відповідь на питання про правильне життя. Ми повинні уникати звуження. Доки

ці відповіді не відштовхують надмірно стару настанову Ульпіана, ми повинні спокійно дивитися в майбутнє: *жити з честю, не шкодити іншим, дозволяти кожному своє.*

Однак не потрібно завжди розглядати тему настільки вичерпно, щоб читачеві не було нічого робити. Справа не в тому, щоб змусити людей читати, а в тому, щоб думати [2].

---

¹ Порівняй, наприклад: В. Ward/Т. Badger (Hrsgg.), *The Making of Martin Luther King and the Civil Rights Movement*, Houndmills-Basingstoke-London, 1996.

² Глобалізацію не слід розглядати як єдину причину структурних змін. Див. щодо цього, наприклад: А. Wirsching, *Abschied vom Provisorium 1982-1990 (Geschichte der Bundesrepublik Deutschland)*, München, 2006. У 1999 р. В. Рейнхард згадав про появу нового Середньовіччя, але відкинув його як малоймовірне через відсутність спільних цінностей: *Geschichte der Staatsgewalt. Eine vergleichende Verfassungsgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1999, S. 516.

Список використаних джерел

1. Kaufhold M. *Europas Werte. Wie wir zu unseren Vorstellungen von richtig und falsch kamen. Ein historischer Essay.* Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2013. 230 s.

2. Montesquieu, *Vom Geist der Gesetze*, XI, 20, S. 253.

З німецької мови переклав Володимир Абаши́н

КЛИМЧУК Д. Є., здобувач вищої освіти
*Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу,
м. Лозова, Україна*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація та війна – це два процеси, здавалося б, протилежні за своєю природою, проте в сучасному світі вони тісно переплітаються, впливаючи один на одного та на розвиток людини і суспільства.

Одним із аспектів розвитку суспільства в Україні в умовах глобалізації в період війни є посилення національної ідентичності. Вона відображує взаємодію між локальними цінностями та глобальними процесами і відіграє важливу роль

Наукове видання

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО,
КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

25 жовтня 2024 р.

Відповідальність за редагування та достовірність інформації несуть автори робіт.

Відповідальний за випуск Толстов І. В.

Підписано до друку 25.10.2024 р.
Умовн. друк. арк. 13,5. Тираж . Замовлення № .

Художнє оформлення Л.І. Мачулін

Свідоцтво про держреєстрацію: сер. ХК №125 від 24.11.2004

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,

61050, Харків-50, майдан Фейсбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.